

INKLUZIV TARBIYA SHAROITIDA KOXLEAR IMPLANTATSIYADAN SO'NG BOLALARNI PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK QO'LLAB-QUVVATLASH

Haqberdiyev Jamoliddin Abdug'affor o'g'li
Jizzax davlat pedagogika instituti

“Maxsus pedagogika” kafedrası o'qituvchisi
e-mail: haqberdiyevjamol1992@gmail.com

Anotatsiya:Maqolada Koxlear implantatsiyadan keyin kar bolalarni inklyuziv ta'lim sharoitida nutqini muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, aloqa ko'nikmalarini rivojlantirish, asbobdan foydalangan holda atrofdagi tovushlarni va nutqni eshitish qobiliyatini rivojlantirish, og'zaki nutqni rivojlantirish, shuningdek bolaga va uning oilasiga pedagogik-psixologik qo'llab quvvatlashga e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar:Koxlear implantant, rehabilitatsiya, nutqiy protsessor, lokalizatsiya, chastota, integratsiya, vizual tafakkur.

Koxlear implantatsiya operatsiyasi - eshitish qobiliyati cheklangan bolaning sog'lig'i cheklanganligini bartaraf etishning zamonaviy usuli. To'g'ri tashkil etilgan rehabilitatsiya ishlari bilan bunday bolani jamiyatga to'liq kiritish mumkin bo'ladi. Inklyuziv ta'lim sharoitida koxlear implantatsiyalangan bola sog'lom tengdoshlari bilan birgalikda o'rganish va rivojlanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Koxlear implantatsiya bilan og'rigan bolalarni inklyuziv ta'lim sharoitida eng samarali qamrab olishni ta'minlash uchun ularga psixologik va pedagogik yordam ko'rsatish zarur. Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar maxsus ta'lim ehtiyojlaridan tashqari, odatdagidek rivojlanayotgan bolalar bilan bir qatorda umumiy ehtiyojlarga ham ega - sevgi va rag'batlantiruvchi sharoitlarga bo'lgan ehtiyoj, shuningdek ularning hayoti imkon qadar me'yorga yaqin bo'lishi kerak.

Ta'lim integratsiyasi (inklyuziya) "Normallashtirish" tushunchasiga asoslangan bo'lib, u nogiron bolalarning turmush tarzi ular yashayotgan jamiyat hayotining sharoitlariga yaqinligini nazarda tutadi. "Normallashtirish" tamoyillari davlatimiz tomonidan 2020 yil 13-oktabrdagi PQ-4860 sonli "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi huquqiy hujjatlar bilan belgilandi.

-Bolaning o'sishi va rivojlanishi uchun eng qulay joy uning uyidir, shuning uchun mahalliy hukumatlar bolalarni o'z oilalarida tarbiyalashga ko'maklashishi shart.

-Barcha bolalar, istisnosiz, rivojlanish buzilishlarining darajasi va chuqurligidan qat'i nazar, o'rganish huquqiga va imkoniyatiga ega, shuning uchun ularning har biriga ta'lim- tarbiya, tuzatish va ababilitatsiya jarayonlarini amalga oshirish lozim.

Ta'lim jarayoniga integratsiya yangi hodisa emas. Maxsus pedagogika tarixida nogiron bolalarni normal rivojlanayotgan bolalar bilan birga o'qitishning

ko'plab misollari bor. Biroq, bu borada muvaffaqiyatli tajriba kam, chunki oddiy o'qituvchining maxsus ta'lim uchun yetarli vositasi yo'q edi. Hozirgi vaqtda imkoniyati cheklangan bolalarni to'laqonli tarbiyalash va o'qitish uchun sharoit yaratish ijtimoiy sohaning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida ta'kidlangan. Integratsiya yoki inklyuziya - bu inklyuziv jamiyatni, ya'ni har bir kishi uchun, xususan, uning a'zolari uchun jamiyatni barpo etishning aniq va samarali mexanizmlaridan biri.

Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalarni oddiy bolalar bilan birlashtirish tamoyiliga asoslangan ta'lim, integratsiya tamoyiliga asoslangan ta'lim g'oyalarining mantiqiy davomi bo'lib, vaqt, mafkura va amalga oshirish texnologiyalari nuqtai nazaridan kiritilgan. Ta'limda "integratsiya" va "inklyuziya" tushunchalari o'rtasidagi farq, rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni ta'lim jarayoniga har xil darajada jalb qilish bilan bog'liq.

Ta'lim inklyuziyasi (ta'lim va tarbiyaning inklyuziv shakli) dunyoning har qanday yuqori rivojlangan mamlakatida, shu jumladan O'zbekistonda ta'lim tizimini rivojlantirishning oqilona bosqichidir. Inklyuziya ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarini qamrab oladi: nogiron bolalar, ularning ota-onalari, o'qituvchilar, defektologlar, psixologlar va boshqalar. Bu umumiy va maxsus ta'lim tizimlarining o'zaro ta'siriga qaratilgan bo'lib, ularni bir-biriga qarama-qarshi qo'ymaydi. Ta'lim tashkilotining vazifalari nafaqat o'quvchilarning maxsus ta'lim ehtiyojlarini qondirish, balki tanlangan yo'nalishda o'zaro tushunish va kelishuvga erishish uchun mutaxassislar, bolalar va ota-onalar o'rtasidagi yuqori sifatli o'zaro ta'sirni ta'minlashdir. Inklyuziv ta'lim ayni paytda bolalarga an'anaviy defektologik shakllarning o'rnini bosa oladigan ta'lim berish shaklidir.

Asosiy umumiy ta'lim dasturi bo'yicha o'qitishni ta'minlaydigan ta'lim tashkiloti negizida inklyuziv ta'lim tizimiga kiritilgan ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar qo'shimcha ravishda maxsus korreksion yordamini olishlari kerak, ular o'qituvchi-defektologlar, konsultativ-diagnostika punktlari, psixologik, maxsus (korreksion) maktablarining tibbiy-pedagogik konsultatsiyalari.

Bolalikda paydo bo'lgan birlamchi nuqson - eshitish qobiliyati buzilishi bola ruhiyatining rivojlanish yo'lida me'yordan chetga chiqib, ikkilamchi kasalliklarning paydo bo'lishiga olib keladi. Eshitish analizatorining nuqsonli axborot oqimining cheklanganligi bola ruhiyatining rivojlanishi uchun g'ayrioddiy sharoitlar yaratadi: birinchi navbatda nutq etishmasligining rivojlanishi kuzatiladi. Eshitish qobiliyati buzilgan bolaning rivojlanishi tarkibida biz eshitish analizatorining asosiy etishmasligidan tashqari, nutqning shakllanishi va ishlashidagi og'ishlarni, shuningdek, bog'liq ruhiy jarayonlarni ham qayd etamiz. Shuni ham ta'kidlash kerakki, nafaqat birlamchi nuqson ikkilamchi simptomlarning rivojlanishi uchun unumli zamin yaratadi, balki aksincha, ikkilamchi nuqson birlamchi nuqsonning namoyon bo'lishini kuchaytiradi.

Bugungi kunda umum ta'lim maktablarida qaysi toifadagi bolalar tahsil olayotganini ko'rib chiqamiz: eshitishida, ko'rishida, tayanch harakat a'zolarida, nutqida muammolari bo'lgan, ruhiy rivojlanishi sustlashgan, yengil darajadagi aqli zaiflik, autizmning yengil darajasi, koxlear implantli bolalar. Sanab o'tilgan bolalar hususiyatlari quyidagi xususiyatlarga ega: faoliyat sustligi va diqqat tarqoqligi, tovushlar talaffuzida kamchiliklar, nutq zaxirasining yetarli shakllanmaganligi, mayda motorikalarida muammolari bor, emotsional-hissiy holati o'zgaruvchan, tushuncha va tasavvurlarining cheklanganligi.

Inklyuziv ta'lim imkoniyati cheklangan bolalarga nima beradi?

O'z imkoniyatini o'zi uchun kashf etish imkonini, mustaqil harakatlanish birgalikda, hamkorlikda ishlash imkoniyati orqali yuzaga keladi; dunyoqarashi kengayadi, hayotiy tajribasi o'qishga bo'lgan ehtiyoji va qiziqishlari ortadi; O'zini barcha bilan bir xil his qila boshlaydi, ilgari sezilmagan imkoniyatlari ochiladi, yotsirash, yakkalanish kabi xususi yatlari yo'qoladi.

Inklyuziv ta'lim sog'lom bolalar hayotiga qanday ta'sir ko'rsatadi?

O'zlariga o'xshamagan tengdoshlari va ularning hayoti, ehtiyojlarini his qiladilar; Tengdoshlariga g'amxo'rlik hissi uyg'onadi; Ularni qo'llab-quvvatlash, yordam berishga intilish –insonparvarlik hissi tarbiyalanadi; O'quvchilarda atrofdagi insonlarga, imkoniyati cheklanganlarga pozitiv munosabat, o'zaro hurmat tarbiyalanadi; Yoramga muhtoj insonlarga e'tibosizlik qilmaydigan shaxsga aylanadilar.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki bugungi kunda umum ta'lim maktablarida qaysi toifadagi bolalar tahsil olayotganini ko'rib chiqamiz: eshitishida, ko'rishida, tayanch harakat a'zolarida, nutqida muammolari bo'lgan, ruhiy rivojlanishi sustlashgan, yengil darajadagi aqli zaiflik, autizmning yengil darajasi, koxlear implantli bolalarni inklyuziv ta'lim jarayoniga jab qilish natijasida sog'lom bolalarning ehtiyojlarini qondiriladi, ijtimoiy hayotga erta moslashadi shuningdek imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarni oilalardan ajralmagan holda yashash huquqini ro'yobga chiqaradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Koroleva I.V. Kar bolalar va kattalarni koxlear implantatsiya qilish (elektrod eshitish protezlari). - SPb .: KARO, 2008 .-- 752 p.: Ill.
2. Kuzmicheva E.P., Yaxnina S.Z. Kar bolalarda og'zaki nutqni rivojlantirish. - M., 2003 yil.
3. Kukushkina O.I., Goncharova E.L. Koxlear implantatsiyali bolalarning dinamik tasnifi - ovozni o'qitish uchun yangi vosita // Defektologiya. - 2014. - № 2. - S. 29-35.
4. haqberdiyev, jamoliddin. (2020). THE IMPORTANCE OF MODERN TECHNICAL DEVICES IN THE DEVELOPMENT OF HEARING. *Apxue*

Научных Публикаций JSPI, 1(64). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6183

5. haqberdiyev, jamoliddin. (2020). БОЛАЛАРНИНГ МАКТАБГА ПСИХОЛОГИК ТАЙЁРГАРЛИГИ МАСАЛАЛАРИ . *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(70)*. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6303

6. haqberdiyev, jamoliddin. (2020). THE IMPORTANCE OF COCHLEAR IMPLANT IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF CHILDREN WITH HEARING DISORDERS . *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(80)*. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6742

7. haqberdiyev jamoliddin MAXSUS МАКТАВ -INTERNATDA KOKLEAR IMPLANTLI BOLALARDA NUTQIY MULOQOTNI SHAKLLANTIRISH Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari 2021-09-30 <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2631>

8. haqberdiyev jamoliddin "KOKLEAR IMPLANTATSIYADAN KEYIN BOLA QANDAY REABILITATSIYAGA MUHTOJ?" Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari <https://ppmedu.jspi.uz>

9. haqberdiyev jamoliddin, mannonova nozima NUTQNING KECHIKISHIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR VA UNI BARTARAF ETISH YO'LLARI Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari

10. Haqberdiyev, J. (2021). MAXSUS МАКТАВ -INTERNATDA KOKLEAR IMPLANTLI BOLALARDA NUTQIY MULOQOTNI SHAKLLANTIRISH. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (2). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2631>

11. Jamoliddin Haqberdiyev, KOXLEAR IMPLANTATSIYADAN KEYIN BOLANI REABILITATSIYA QILISH MASALALARI , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2020): Journal of Pedagogy and psychology in modern education <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2631>

12. Jamoliddin Haqberdiyev, ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ЗАДЕРЖКУ РЕЧИ И ПУТИ ЕЕ УСТРАНЕНИЯ , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2631>

13. Malikaxon Qodirova, [МАКТАВГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING BILISH QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH](#) , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari

14. Malikaxon Qodirova, [МАШГУЛОТЛАР ВА УЛАРНИНГ БОЛА ИДРОКИНИ ШАКЛЛАНИШИДАГИ АҲАМИЯТИ](#) , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari

15. Malikaxon Qodirova, [O'SMIRLAR PSIXOLOGIYASI VA O'SMIR XULQ-ATVORINING O'ZIGA HOSLIGI](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): [Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari](#)
16. Malikaxon Qodirova, [AGRESSIYANING NAZARIY ASOSLARI](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): [Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari](#)
16. Malikaxon Qodirova, [ВОСПРИЯТИЕ " Я " У ДЕТЕЙ](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2020): [Journal of Pedagogy and psychology in modern education](#)
17. Malikaxon Qodirova, [ЧЕЛОВЕК И СТРЕСС](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2020): [Journal of Pedagogy and psychology in modern education](#)
18. Jumanova, N. (2021). ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОБУЖДЕНИЯ БОЛЬШОЙ ГРУППЫ ДЕТЕЙ ЛЮБОВЬ К ЛИТЕРАТУРЕ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1366>
19. Jumanova, N. (2021). ПРОФИЛАКТИКА ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ДЕФЕКТОВ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1365>
20. Nasiba Jumanova, ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ АКТИВАЦИИ, УСКОРЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ, Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 1 № 1 (2021): [Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari](#)
21. Obidova, D., & Nasiba, J. ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF HEALTH CARE INSTITUTIONS: PROSPECTS FOR THE APPLICATION OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE.
22. Sherboevna, N. J. (2020). THE USE OF INTEGRATED TECHNOLOGIES IN THE CULTIVATION OF CHILDREN'S SPEECH IN PRESCHOOL EDUCATION. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 8(2).
23. Dilfuza Qarshiboyeva, [КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У ПОДРОСТКОВ](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): [Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari](#)
24. Dilfuza Qarshiboyeva, [IMPORTANCE OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 1 № 4 (2021): [Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari](#)
25. Qarshiboyeva, D. (2021). ЁШЛАРНИ КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШДА ИЛМИЙ ИЗЛАНИШЛАР ҲАҚИДАГИ БИЛИМЛАР УЗЛУКСИЗЛИГИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (2). извлечено от <https://art.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2906>

26. Toshpo'latova, N. (2021). CHET TILI FANLARINI O'QITISHDA O'QUVCHINING INDIVIDUAL PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI HISOBGA OLISH USULLARI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, (2). извлечено от

<https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/3073>

27. Nodira Toshpo'latova, ПРИ ОБУЧЕНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ - УЧИТЫВАТЬ ПСИХИКУ УЧАЩИХСЯ, Журнал Педагогика и психологии в современном образовании: № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari

28. Nodira Toshpo'latova, ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ РАЎБАРИНИНГ МУЛОҚОТИ ТАЪЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ОМИЛИ СИФАТИДА, Журнал Педагогика и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari

29. Ахмедова Насиба Ачиловна, СОҒЛОМ МУҲИТ –СОҒЛОМ ОИЛА ТАЯНЧИ. <https://history.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2966/1982>